

Roma helyzetkép a térségben 2016. DECEMBER

Amennyiben a roma lakosság helyzetét figyelemre méltó társadalmi tényként jelöljük meg, az elsőként fölmerülő kérdés az, hogy milyen jellemzőkkel lehet leírni, illetve értelmezni a Székelyföldi térségben a roma népesség helyzetét, illetve a jelenlegi helyzet pozitív irányba való megváltoztatásának (társadalmi integráció) lehetőségét¹. Az elemző, értelmezőmunka mellett szól az is, hogy a romalakosság helyzetével kapcsolatos tematizáció gyakorlatilag hiányzik. Ez nem csupán a téma háttérbe szorítására utal, hanem a társadalmi és szakmai tematizációhoz szükséges tudások (ismeretek és kompetenciák) hiányos voltára is.

Erről a témáról a médiában, a közpolitikai tematizációkban, a térségi döntéshozatali fórumokon csak ritkán esik szó, a társadalmi integrációval kapcsolatos spontán jellegű jelenlegi fejleményekről még kevésbé. A roma népesség helyzetével, társadalmi integrációjával kapcsolatos hétköznapi vélemények – amelyek többségében negatív tartamúak, illetve elutasító jellegűek – többnyire a bizalmas beszédhelyzetek körén belül maradnak. A társadalmi integrációt célzó programszerű elképzelések egyelőre hiányoznak.

MEGKÖZELÍTÉSEK

Miért lehet fontos ez a témakör?

Három érvet fogunk említeni, a felsorolás nem jelent sorrendet:

- A roma népesség nagy részének anyagi, szociális, munkaerőpiaci, képzettségi helyzete önmagában is olyan társadalmi tény, amely tényfeltárást és elemzést igényel.
- A roma népesség helyzetének (és a helyzet változásának is) meghatározó eleme az a viszony, amely lokális léptékben a roma népesség és a többségi népesség (a térség jellegéből adódóan ez többnyire a magyar népességet jelenti), illetve a roma népesség és a társadalmi integrációnak keretet adó intézmények (önkormányzat, iskola, egyház stb.) között kialakult és működik. Ez a két viszonyrendszer a helyi realizációkat tekintve sokféle, ugyanakkor ennek a kétféle viszonynak a léte és működési módja eredményezi azt, hogy a roma lakosság helyzete, illetve helyzetének további alakulása a térségi társadalom egészére kihat.
- A térségi intézmények szerepvállalásával vagy anélkül, a lakosság elítélő, passzív vagy támogató gyakorlata mellett a roma népesség körében kimutathatók a társadalmi integráció módozatai. Ezekről számbavétel nem készült, a hétköznapi tapasztalat azt mutatja, hogy ezek a folyamatok a tartalmukat és formájukat tekintve többfélék, inkább kezdeményezések, mint tartós folyamatok, ugyanakkor az ilyen kezdeményezések, kísérletek fokozódása várható. Arra is számítani kell – s ez az alkalmazott társadalomtudományi, fejlesztéspolitikai diszciplínák számára már feladatot jelent -, hogy a roma népesség társadalmi integrációját szorgalmazó projektek és kezdeményezések száma növekedni fog. Ez elsősorban az EU

---

¹ Részlet az Intézet könyvsorozatában rövidesen megjelenő kötet összegző tanulmányából

szakpolitika és támogatási politika hatása lesz, ugyanakkor a már eddig is tapasztalható kisebb térségi bottom-up kezdeményezések erősödése is várható.

A kérdés az, hogy mit tud mondani a térségi roma népesség helyzetével foglalkozó társadalomkutatás azok számára, akik:

- a lokális problémakezelés kényszerétől/kötelezettségétől hajtva, vagy
- karitatív-szociális-pedagógiai tartalmú, bottom-up jellegű indíttatásokból, vagy
- a megnyíló nagy projektek anyagi és/vagy pozícióépítési vonzásának engedve, vagy
- a hosszabb távú térségi fejlesztés programszerű tervezésének és menedzselésének paradigmáját fölállalva

mérhetően, konkrétan és folyamatszerűen (programszerűen és fenntarthatóan) tennének *valamit a roma lakosság térségi társadalmi integrációjá érdekében.*

A KORÁBI EGYÜTTMŰKÖDÉSI MODELL ÉS ANNAK VÁLTOZÁSA

A jelenlegi térségi roma-magyar reláció értelmezésének fontos meghatározó eleme az a típusú „egy más mellett élési” modell, amely ebben az alapvetően rurális jellegű térségben az 1989 előtti időszakot jellemezte, s amely – az elmúlt 25 év változásai ellenére - nagyon sok térségi szereplő számára ma is releváns viszonyítási pont.

Az interetnikus társadalmi viszony székelyföldi településekre jellemző **modelljét** az Intézet „Egy más mellett élés” című kötetében bemutattuk (Biró 1996): http://www.adatbank.ro/html/alcim_pdf1506.pdf . A roma lakosság és a helyi lakosság viszonyát ugyanebben a kiadványban Oláh Sándor több tanulmányban elemezte, lásd az **Egy más mellett élés** kötet tartalomjegyzékét: <http://www.adatbank.ro/cedula.php?kod=477>

Lényeges az, hogy ebben a modellben a magyar és a roma népesség egy település keretében, de külön térben él, teljesen eltérő életvezetési modell, viselkedési és kommunikációs gyakorlat, nagyon eltérő értékrend és életfelfogás szerint.

- A két társadalmi csoport között erőteljes, gyakorlatilag soha meg nem kérdőjelezhető aszimmetria van, amely nem csupán a két csoport közti átjárást teszi teljesen lehetetlenné (pl. szociális rokonság, territoriális kapcsolat, házasság, barátság, közös ünnepek, közös munkavégzés stb.), hanem az együttlét alkalmait is minimálisra csökkenti és szabályozza (megszólítások, térhasználat, gesztusok, beszédmód alakulása a találkozási helyzetekben). Lásd ezzel kapcsolatban: http://www.adatbank.ro/html/alcim_pdf10.pdf
- Bár a két társadalmi csoport sok vonatkozásban funkcionális kapcsolódik egymáshoz (adománykérések, kisebb szolgáltatói jellegű munkák stb.), ezt a kapcsolatot két együtt forduló fogaskerékhez lehet hasonlítani, ahol a fogak néha egymáshoz kapcsolódnak, de a kettő közti határ mindig egyértelmű és nem átléphető.
- Nyilvánvaló, hogy a kettőség és a találkozási helyzeteket uraló aszimmetria nem csak a térhasználat, a magatartások síkján érhető tetten, hanem mentális síkon is.

Ennek a modellnek ritkán hangsúlyozott, de kiemelten fontos komponense az, hogy az együttélés tranzakciók költségei nagyon alacsonyak. A roma csoport valamennyit mindig „nyer” a kapcsolaton, elsősorban az „adományok” okán, de ezt a magyar oldal sosem érzi a maga során veszteségnek sem anyagi, sem szimbolikus síkon. Ez a modell a székelyföldi falvak többségében egészen az 1989-es változásig többnyire megmaradt. Ennek az aszimmetrikus viszonyoknak a konzerválása összefügg azzal is, hogy az 1989 előtti hatalmi rendszer a roma népesség „társadalmon kívüliségét” elfogadott tényként kezelte, és többféle, nyilvánosan nem vállalt eljárással – pl. rendőri szabályozások, hivatali mellőzések – erősítette is.

Az 1989 utáni változás legfontosabb elemei:

- **A korábban elkülönült két világ egyre több ponton „egymásba csúszik”:** a tér megosztott használata, a kommunikációs formák fokozatos kiegyenlítődése, az anyagi viszonyok részleges közeledése, stb. Elkezdődik a fizikai és a társadalmi tér egyre nagyobb mértékű közössé tétele. A találkozások, az érintkezések száma megnő.
- Olyan új viszony kezdett kialakulni egy-egy adott településen belül a roma és a magyar népesség között, amelyben **a tranzakciók költségei a magyar népesség számára folyamatosan növekednek.**
- **Ezt a költség növekedést a magyar népesség veszteségként élte, éli meg, és nem csupán anyagi, hanem szimbolikus síkon is.** (Ez az aspektus, amelyet például a roma jogvédők rendszerint nem vesznek figyelembe).
- A változási folyamatban az aszimmetria mentális síkon megmarad, akár erősödhet is, de az életvezetés egyre több területén az aszimmetria fokozatosan csökken.
- A magyar csoport **azt tekinti megoldásnak, ha vissza lehetne állítani az 1989 előtti időszakra jellemző teljes körű életvezetési aszimmetriát** („mindenki éljen a maga fizikai-társadalmi terében, a maga helyén és a maga módján, ne zavarjuk egymást”). Amikor azt mondják, hogy a romák „...legyenek olyanok mint mi, s akkor semmi baj” akkor ebben a kijelentésben szintén a korábbi aszimmetrikus modell vágya kísért.
- Mivel a visszarendezésre esély nem mutatkozik, a magyar csoport ahol teheti megpróbálja akadályozni a roma csoport fizikai és társadalmi térben való kiterjedését. Ennek a kiterjedésnek a naponta tapasztalható újabb és újabb mozzanatait tapasztalva pedig olyan **nyelvi-szimbolikus manőverekre vállalkozik, amelyek mentális síkon, illetve a köznyelvi ideológiák szintjén ellenpontozzák a fizikai valóságban tapasztalat kiterjedési folyamatot.** Ez a gyakorlat kivételes esetben agresszív cselekedetté is átalakulhat.

TÉZISEK A HELYZETKÉPRŐL

Mivel a demokratikus jogrendbe nem fér bele az elkülönített életvilágok létrehozása vagy fenntartása, a térségi települések nem roma lakossága nem számíthat arra, hogy az aszimmetrikus modell visszaállításában adminisztratív vagy hatósági segítséget kap. A nyelvi-szimbolikus aszimmetria sokáig megmaradhat, sőt, erősödhet is, adott esetben társadalmi feszültségek forrásává is válhat, de a roma népesség fizikai és társadalmi térben való további kiterjedését ez nem korlátozza. Ugyanakkor a társadalmi integráció spontán vagy támogatott folyamatai is a roma népesség fizikai és társadalmi térhasználatának további

**KAM – REGIONÁLIS ÉS ANTROPOLÓGIAI KUTATÁSOK KÖZPONTJA
CSÍKSZEREDA
„VIDÉK ÉS TÁRSADALOM” SOROZAT 1.**

---

kiterjedését támogatják. Mindez azt jelenti, **hogy lokális szinten a fizikai és társadalmi tér „megosztásának” (és nem „felosztásának”) feladata elől nem lehet kitérni.**

A fentiek alapján az a következtetés adódik, hogy településszinten a fizikai és társadalmi tér „megosztási” folyamatának a kezelése, konfliktus mentes menedzselése, az egyéb társadalmi folyamatokkal való egyeztetése jelenti a tényleges fejlesztéspolitikai feladatot.

Ebben az értelemben – bár a társadalmi viszony etnikai alapú – maga a kezelendő helyzet nem etnikai, hanem a szó szoros értelmében vett társadalmi probléma. Nyilván ezt a megközelítést ma még nehéz elfogadottá tenni, hiszen az aszimmetria visszaállítására irányuló törekvések, a közös térhasználatból adódó megnövekedett tranzakciók költségek és veszteség érzetek, nemkülönben az etnikai előítéletek sikeresen akadályozzák a kezelendő társadalmi helyzet tényszerű fölismerését (lásd ezzel kapcsolatban: Biró – Bodó . LINK:.....)

Ennek a térségnek a lokális társadalmait ismerve néhány fontosnak mutatkozó állítást meg lehet fogalmazni:

- A roma népesség fizikai és társadalmi térben való kiterjedése - ha kis mértékben is – de modernizációs, életforma váltási, felzárkózási folyamat.
- Ez a társadalmi integráció egyelőre keveseket érint, s azokat sem egyformán.
- A roma népesség nagyon kis része rendelkezik erőforrásokkal ahhoz, hogy elindítsa vagy erősítse ezt a folyamatot.
- A roma népesség a társadalmi környezet intézményes modernizációs ajánlatainak jelentősebb részével szembehelyezkedik, vagy csak részlegesen él ezekkel a lehetőségekkel (lásd: iskola, környezeti higiénia, népesség nyilvántartás, különböző életvezetési modellek).
- Az egészen bizonyosnak mondható, hogy a roma népességet érintő modernizációs, integrációs folyamat hosszú lesz, településenként, csoportonként, családonként eltérő fázisban zajlik majd. Ezt a folyamatot nem lehet megállítani, de rövid idő alatt lefuttatni vagy jelentősen felgyorsítani sem.

AMIRE A FEJLESZTŐKNEK ÉRDEMES LESZ FIGYELNI

A roma népesség ebben a térségben zajló modernizációs folyamatával kapcsolatban **négy nagyobb kérdéskör** van, amelyeket a fejlesztési elképzelések tervezése során célszerű figyelembe venni.

1. Ebben a térségben a roma népesség modernizációs, integrálódási folyamata **lokális léptékű beruházásokat igényel**. Amennyiben valamely intézmény vagy program ilyesmire vállalkozik, ennek a folyamatnak a helyi viszonyokon alapuló megtervezése és finanszírozása nem kerülhető meg. Konkrét formáiról, módozatairól, hatékonyságáról természetesen lehet gondolkodni és vitatkozni. A beruházás jellegű feladatvállalásnak egyelőre nincsen támogatottsága. A „problémát” (vagyis amit annak vél) nyilván minden helyi szereplő szeretné megoldani, de lehetőleg egyszeri gesztussal, komolyabb beruházás nélkül.
2. Bármilyen lokális léptékű modernizációs folyamat támogatását is gondoljuk el, **mindig számolni kell azzal, hogy a roma csoport – életvezetési modelljéből**

adódóan - milyen változási/változtatási lépéseket fogad el, jelenlegi életvezetési modelljében milyen változási lehetőségek vannak bekódolódva.

3. Nem célszerű a lokális romacsoportok modernizációs folyamatának olyan lépéseit ösztönözni, támogatni, amelyeket a helyi magyar csoport nem tolerál. Ennek oka igen egyszerű: **minden modernizációs mozzanat a lokális fizikai-társadalmi tér újabb és újabb szeletének beélésével, "elfoglalásával" jár.** Talán furcsán hangzik, de vélhetően meg kell barátkozni vele: a roma csoport minden modernizációs lépése növeli a közös fizikai-társadalmi tér megosztását, ezért minden ilyen modernizációs lépés egyben kihívás is a helyi, nem roma népesség számára, amit kiindulópontként célszerű figyelembe venni.
4. A térségi társadalom szerveződésének lokális jellegéből adódóan **a lokális léptékű megoldásokat lehet és érdemes keresni.** Társadalmi csoportok közti viszonyt menedzselni csak a szóban forgó csoportok valamiféle részvétele mellett lehetséges, és ezekben az esetekben minden társadalmi roma-helyzet döntően lokális jellegű, meghatározó paraméterei és kifutási lehetőségei is azok.

Kapcsolódó publikációk

HELYZET KÖNYVEK: Egy más mellett élés
<http://www.adatbank.ro/cedula.php?kod=477>

HELYZET KÖNYVEK: Helykeresők
<http://www.adatbank.ro/cedula.php?kod=26>

Jakab Judit: Módszertan és elköteleződés: pedagógusok a roma oktatásról
<http://psr.pahru.ro/images/psr/2016II/PRS-16-2-175-191.pdf>